

L'erupció del Vesuvi i la mort de Plini el Vell

Abans de l'erupció de l'any 79, que va destruir Pompeia i Herculà, el cràter del Vesuvi no era més que el cim d'una muntanya. Les seues vessants estaven cobertes de boscos, de vinyes i conreus. El volcà, que estava apagat des de l'inici de l'època històrica, va entrar en erupció el 24 d'octubre de 79 (sempre s'havia pensat que va ser el 24 d'agost, però les últimes investigacions situen la data de l'erupció dos mesos després). Els qui van morir sota les cendres, els gasos i la lava no sabien que aquella muntanya que vomitava foc era en realitat un volcà. Per això els va semblar tan extraordinari i imprevisible el que allí estava ocorrent. La carta de Plini el Jove al seu amic l'historiador Tàcit és el document més important de l'època sobre aquests fets.

Aquest relat, però, es va considerar fantasiós durant molts segles, fins que la ciència va comprovar que el que allí es narrava representava l'observació precisa d'un testimoni excepcional. De fet, els vulcanòlegs utilitzen ara el terme «erupció pliniana» per a referir-se a les erupcions magmàtiques més violentes, caracteritzades per l'emissió de columnes eruptives que poden elevar-se fins els trenta quilòmetres d'alçada i de les quals es desprenen roques de mida variable que poden cobrir àrees de dispersió prou extenses.

Els Plini eren aquell dia a Misenum, en una vil·la, a uns trenta quilòmetres del Vesuvi. Al matí d'aquell 24 d'octubre, es van adonar que del cim de la muntanya pujava un núvol, «la semblança i la forma del qual s'adeia més a la figura d'un pi que a la de cap altre arbre». Plini el Vell de seguida va voler veure de prop aquell espectacle que li va semblar extraordinari mentre que el seu nebot va preferir quedar-se a Misenum, estudiant. Va manar aparellar una embarcació petita i lleugera per acostar-se al Vesuvi. Quan ja sortia de casa, va rebre una petició d'ajuda d'uns amics seus que eren prop del volcà. Plini el Vell va decidir aleshores d'aparellar quatre vaixells per rescatar-los i es va llançar de dret cap allà d'on els altres fugien. Durant el viatge, anava dictant i anotant tot el que veia.

A l'altre costat de la badia, Plini el Jove, que havia restat a Misenum amb la seua mare, va viure una altra peripècia plena de perill, però va tenir més sort que el seu oncle. La conta en una segona carta adreçada a Tàcit. Quan el seu amic li demana que recorde el que li va ocórrer, Plini cita el vers que pronun-

cia Enees davant la reina Dido en començar a narrar la destrucció de Troia: «Encara que la meua pensa s'escriuix de recordar-ho començaré...» (*Eneida*, II, 12), un detall que ha portat alguns estudiosos a proposar que les dues cartes de Plini el Jove sobre l'erupció del Vesuvi i la mort de Plini el Vell es poden llegir com si fos una «petita Eneida». La carta està escrita des d'una visió heroïca que suggereix veure el desastre del Vesuvi a partir de la comparació amb la destrucció de Troia, tal com es conta en el cant II de l'*Eneida*. Com sempre, cal una història per a contar una història, més encara com més excepcional és el fet que es vol narrar. La comparació de situacions va ajudar Plini a entendre millor la seua pròpia experiència; l'educació clàssica servia precisament per a establir aquestes analogies i assimilar millor les experiències viscudes.

Hi ha un passatge de la segona carta que no em puc estar de recordar. Plini, després que el seu oncle se'n va anar, va dedicar el seu temps a l'estudi, ja que s'havia quedat per a això. Durant la nit, mentre dormia, es va produir un terratrèmol tan fort que el va despertar de sobte. Va eixir amb la seua mare al pati de la casa i s'hi van asseure. I... Plini va agafar un volum de Titus Livi i es va posar a llegir! «No sé si qualificar-ho de fermesa o d'imprudència —escriu—, el cas és que em faig dur un volum de Titus Livi i, com qui cerca de distreure's, me'l poso a llegir i àdhuc continuo fent-ne extractes, tal com havia començat». Un amic de Plini el Vell, que havia vingut d'Hispania a visitar-lo, en veure'l el va esbrincar: el món en flames, i tu, llegint! Plini no li va fer cas i va seguir «no pas amb menys d'aplicació, enderiat en el llibre». Finalment, a la primera hora del dia, quan la claror «encara era dubtosa i com somorta», van veure que les edificacions del voltant eren tan esquerdades que «finalment ens semblà oportú d'abandonar la vil·la». Aleshores, en mesclar-se amb la multitud aterrida que fugia, es van adonar de la gravetat del que estava passant, com si fos la fi del món.

En aquesta segona carta, s'hi pot llegir també el bell elogi que Plini va dedicar al record del seu oncle: «Tinc, certament, per benaurats aquells homes als quals, per una gràcia dels déus, és donat coses dignes d'ésser escrites, o d'escriure coses dignes d'ésser llegides; reputo, però, més benaurats encara aquells que pogueren fer l'una cosa i l'altra. En el nombre d'aquests serà el meu oncle».

Hi ha una veritat literària?

Marthe Robert, crítica literària francesa, molt reconeguda pels seus estudis sobre Kafka i per les seues traduccions de la literatura alemanya, és autora d'una sèrie de quatre volums en què recull textos de caràcter fragmentari sobre aspectes suggerits per les seues lectures. El primer, de fet, porta per títol *Livre de lectures*. Els altres tres són *La vérité littéraire*, *La tyrannie de l'imprimé* i *Le puits de Babel*. Ja els tinc tots en la meua biblioteca. De moment, a més del *Livre de lectures*, he llegit *La vérité littéraire*. El títol em feia el llibre suggestiu i atractiu, i intrigant. Hi ha una veritat literària? Hi ha una veritat que *només* la literatura és capaç de copsar?

Marthe Robert no contesta directament aquesta qüestió. *La vérité littéraire* és un recull de textos miscel·lanis articulats entorn d'una sèrie de motius, entre els quals hi ha l'enunciat en el títol. Només en algun pas, de manera molt breu, l'autora hi al·ludeix més directament. Així, interrogant-se sobre el sentit del mot «literatura», Robert afirma que la literatura té la capacitat de relacionar el que la naturalesa de les coses tendeix a mantenir fortament separat. Aquesta seria, per tant, la «veritat» o una de les veritats que la literatura podria copsar, molt més que no altres mitjans de coneixement. La literatura seria el mitjà en què la imaginació moral es manifesta més lliurement, més intensament, entenent la imaginació com la capacitat de percebre relacions i semblances que no són evidents a primera vista, ocultes sota l'aparença quotidiana de les coses, sota el tel de convencionalisme —de costum— que ho impregna tot. Convé matisar que no és una qualitat exclusiva de la literatura. Les disciplines científiques i tècniques la fan servir també i d'una manera més espectacular. Només que els respectius camps en què s'aplica són diferents.

Un altre aspecte, directament relacionat amb la veritat literària, que tracta Robert és la relació de la literatura amb la vida o la realitat: «Algunes obres s'imposen amb tanta evidència que passen imperceptiblement del regne de l'art al de la natura», escriu; hi ha «llibres capaços de suportar l'assalt més brutal de la realitat», però d'altres «es desfan al menor contacte amb les coses penoses de la vida». Sembla que Robert fa servir un criteri pragmàtic per valorar les obres literàries. En contacte amb la vida, moltes —la majoria?— es

revelen gratuïtes, banals, forçades, convencionals, mentre que unes altres, en canvi, resisteixen la comparació o el contacte, i fins i tot s'imposen amb força. Robert, com a crítica literària, se situa lluny de qualsevol aproximació formalista i desconfia de l'autonomia de l'obra literària. I també del que ella en diu les pretensions de la literatura. El fet és que si es pot parlar d'una veritat literària és perquè també hi ha una mentida literària: alguns dels seus símptomes són l'èmfasi, la grandiloqüència, la vaguetat, la imaginació gratuïta... La literatura ens pot ajudar a veure-hi clar, pot ser un dels mitjans de coneixement més poderosos per copsar el que Isaiah Berlin anomenava el sentit de la realitat, però també ens pot extraviar o embolicar. O, simplement, ens pot fer perdre el temps. I el que és pitjor de tot: ens pot avorrir, cosa que no té perdó.

Hi ha una altra perspectiva, que no és la de Marthe Robert: considerar la veritat literària com a irreductible amb l'experiència de la vida quotidiana i amb les veritats de les diverses disciplines intel·lectuals. La literatura, una certa «literatura», es gira d'esquena a la realitat, a la recerca d'una altra «realitat», més profunda, oculta, de caràcter inefable, que l'obra literària evocaria o suggeriria per mitjà d'una mena d'alquímia verbal. Carles Riba, en unes declaracions a un qüestionari literari, va observar que «el llenguatge no té merament una funció comunicativa, documental, en l'ordre pràctic: serveix també per a construir el que no existeix, per a suggerir el que no és conegut, el que és sols pensat o somiat». La poesia, per tant, és una via d'accés al que «no existeix», a una realitat d'ordre espiritual o íntim que només pot ser suggerida per mitjans poètics. Els mots proporcionen indicis d'un altre ordre de realitat, però no el fan accessible.

Stendhal i la felicitat

Un dels temes més insistits en les cartes que Stendhal va escriure a Pauline és què cal fer per a viure bé: per a ser feliç. Li advertia que quan parlem de la felicitat convé fer-se'n una idea prudent, moderada, enraonada, perquè «la felicitat extrema, quan hi arriba, no pot durar més d'una hora. Tots aquests plaers vius que les novel·les fan desitjar es panseixen en uns dies. El que no es panseix és un estat feliç, una saviesa que aprèn a evitar les penes». En definitiva, «El plaer més constant que podem experimentar és estar contents de nosaltres. [...] Aquesta felicitat d'*estar contents de nosaltres* no és la més viva que podem sentir; però és la base de totes les altres i s'hi mescla. És el pa de la felicitat, no el millor aliment, però és el que es mescla amb tots els altres, i l'únic que no desagrada mai».

Per tant, més que aspirar a una felicitat vaga i hipotètica, és més útil, o més assenyat, acostumar-nos a evitar l'avorriment i la depressió: l'*ennui*. Adquirir una saviesa «que aprèn a evitar les penes». Per això, cal aprendre a «vèncer la primera repugnància que l'avorriment dona per a tots els seus remeis. [...] Quan estic avorrit, mire la portada dels meus llibres, em sembla que no tenen res d'interessant. Si tinc el valor d'obrir-ne un i la perseverància de llegir-ne vint pàgines, m'hi trobe interessat».

Cal evitar, també, les falses passions, que Stendhal defineix com aquelles que ens prometen una felicitat que no trobem quan hi hem arribat. La majoria dels homes, diu Stendhal, s'assemblen a un cec coix, que s'esforçaria penosament per pujar a un lloc elevat on la bella vista li donaria un plaer infinit. Quan hi arriba, només pot gaudir d'una fatiga extrema i, en segon lloc, d'un sentiment de desesperació en adonar-se que un desig tan anhelat era il·lusori.

Un altre fet que convé tenir en compte és que les nostres desgràcies i les nostres decepcions són la conseqüència, gairebé sempre, de desitjos contradictoris. De no saber què volem. Stendhal recorda una observació de Chamfort sobre Richelieu: encara que aquest personatge històric no tenia cap gran qualitat, una de les raons del seu èxit és que va saber ben aviat què volia. I tot seguit planteja una pregunta hipotètica a Pauline: «Si Déu arribés a la teua cambra i et digués: "Només tinc dos minuts per a estar-me davant dels vostres bells ulls; us concediré tot el que em demaneu"... Em jugue que, si el

bon Déu et prohibia la demanda general de ser feliç, no sabries què dir. Pensa una mica en això, i fes-me el favor de comunicar-me què diries a Déu».

Més consells, encara: quan estem avorrits o ens sentim tristos, cal evitar de pensar sobre nosaltres mateixos. I desfer-nos del mal costum d'afligir-nos de les coses, en lloc d'intentar canviar-les.

Ja ho veieu que arribar a ser feliç és una mica complicat. Però hi ha un recurs que sempre es té a mà i que no falla. Torne a cedir la paraula a Stendhal: «Les ganes de distreure'm o la por de l'avorriment m'han fet estimar la lectura des que tenia dotze anys. La casa era molt trista; em vaig posar a llegir i vaig ser feliç». I en una altra carta a Pauline: «La lectura és un magatzem de felicitat sempre segur i que els homes no ens poden arrabassar».

Per a Stendhal, el millor que té la felicitat —*le bonheur*— és que «éclaircit le jugement». Aclareix el judici. Permet veure-hi millor. És cert, això? La felicitat no seria un *parti pris*, com la tristesa? Potser, la felicitat o, més modestament, l'alegria o la sensació de benestar, és més lúcida, enfront de l'*ennui*, perquè impulsa a actuar. L'*ennui* ens bloca i ens atrapa en nosaltres mateixos, ens clava dins d'un clot des d'on no es veu res més que el mateix *ennui*.